

AZ ERDÉLYI RÓMAI KATHOLIKUS „STATUS“¹

III.

A KONKORDÁTUM MEGKÖTÉSE UTÁN a katolikus egyház helyzetét annyi instrumentum: alkotmány, kultusztörvény, konkordátum szabályozta, hogy joggal lehetett hinni, hogy a múlt bizonytalanságának vége: az egyház jogai és intézményei biztos alapokon nyugosznak. „Hosszú türelemmel és kitartással sikerült a katolikus anyaszentegyház helyzetét biztos alapokra fektetni“, mondta a püspök a konkordátum ratifikálását követő státusgyűlést megnyitó beszédében. A Romániához csatolt egyházmegyéék egyike sem szűnt meg; a veszedelemben forgott váradí egyházmegye a szatmárral aequo principaliter egyesített s a két különböző, római és görög szertartású egyház fejei „kölcsonös megbecsülésben és egyetértésben bírnak dolgozni az egyház érdekében“. A megnyugvást növelte, hogy a pápa magas rendjellel tüntette ki a státus világi elnökét, a státusról mint az egyház intézményéről elismeréssel emlékezett meg.

A státusgyűlés nyugodtan látott munkához.

A kultusztörvény kötelezővé tette az egyházi jellegű intézmények alapszabályainak, szervezetének kormányhatósági jóváhagyását. A státus szervezetének alapjait ugyan lerakta volt az 1848-1 és 1866-i gyűlés és ebben a keretben bővült és alakult át tovább, de rendes szervezeti szabályzata nem volt s most önként kínálkozott az alkalom egységes kodifikációra. Az igazgatótanács hát elkészítette munkáját, amely — mint mondta — „magában foglalja mindazokat az alapelveket, melyek a státusi autonómia lényegét képezik, de nem tartalmazzak semmit, ami korábbi státutumokban benne ne lett volna“. A státusgyűlés, hangsúlyozva, hogy a státus szervezete a Codex-szel legteljesebb összhangban áll, a szervezeti szabályzat első két szakaszát a következő szöveggel állapította meg:

„1. §. Az erdélyi római katolikus püspöki megye iskolai és anyagi ügyeit az ősi szervezet révén, élén a püspökkel, az erdélyi római katolikus státus a jelen szabályzatban körülírt módon intézi.

2. §. Az erdélyi római katolikus státus legfőbb elhatározó szerve: a státusgyűlés; intéző és végrehajtó szerve: az igazgatótanács.“

Azután a szabályzatot jóváhagyás végett felterjesztették a kormányhoz; sürgős nem volt, mert a kultusztörvény végrehajtási utasítása sohasem jelent meg.

ILYEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT készült a következő, 1931 év őszén az egyházmegye, hogy státusgyűlését megtartsa; annál nyugodtabban, mert időközben, az év áprilisában, az a Jorga került a kormány és egyúttal a vallás- és közoktatásügyi minisztérium élére, aki szóban és írásban, benn az országban és külföldön, Bukarestben és Párizsban hirdette a megértést a kisebbségekkel szemben és kormányában megszervezte a kisebbségi alminiszterséget.

¹ L. Magyar Szemle 1933 februári szám 193. lap és márciusi szám 290. lap.

Mekkora volt hát a katolikus vezető körök megdöbbenése, mikor két nappal a státusgyűlés megtartása előtt Jorga táviratilag tiltotta meg az összeülést. Hivatkozva a püspököknek egy a státus jogi személyiségére és egy másik, a státus szervezeti szabályzatára vonatkozó felterjesztésére, zavaros telegrammstílusban tudatja a püspökökkel, hogy „vita tárgya lévén magának a katolikus státusnak léte, nem lehet szó a kérdéses szervezeti szabályzat jóváhagyásáról vagy tudomásulvételéről s nem lévén a státusnak a múltban sem illetékes hatóságtól jóváhagyott alapszabálya, a november hó 19-re összehívott gyűlés nem tartható meg. A státusnak bármely, a román kormány illetékes (autorizat) és végleges döntése előtt hozott határozatát ezennel semmisnek és meg nem történtnek nyilvánítom és éretük a püspökök urat személyesen felelőssé teszem“.

Ez azonban még nem volt végleges döntés: a kormány belátta, hogy egy háromszázéves intézményt ilyen egyszerűen, egy tollvonással nem lehet megszüntetni. A státus elnökségének protestálására 19-én, a gyűlés összeállítására kitűzött nap reggelén hét órakor Gyárfás Elemér, a státus világi elnöke távbeszélőn megkapta Bukarestből az értesítést, hogy a gyűlés mégis megtartható s 9 órakor megjelent a templom előtt Simu szubprefektus és kijelentette, hogy a „kormány semmi körülmény között sem szándékozik a gyűlés megtartását megakadályozni“.

A gyűlés tehát összeült s az elnöklő püspök csak egy rövid mondatban emlékezett meg a kínos incidensről: „Nem bírom elhinni“ — mondta megnyitó beszédében —, „hogy az erdélyi katolikus státus, mert szervezeti szabályai még nem nyertek elismerést a jelenlegi kormány által, egyszerűen nemlétezőnek tekintethessék.“

A státusgyűlés lefolytatta tárgyalásait s mivel a miniszterelnök betiltó sürgőnye „magának a státusnak létét“ jelezte vitásnak, elabórátumot dolgoztatott ki a státus történeti, köz- és egyházjogi alapjairól s azt latin, magyar és román nyelven kiadva minden érdekelt faktornak, Szentszéknek, kormánynak, törvényhozási tagoknak rendelkezésére bocsátotta.¹

AZ 1923—24. ÉVI TÁMADÁSOK leküzdése után úgy látszott, mintha a támadások végérvényesen abbamaradtak volna. De a látszat csalt. Valóságban nagy titokban, kormányközegek bevonásával lázas adatgyűjtés folyt a státus ellen, mint későbbi események mutatták, nem ártatlanabb szándékkal, mint hogy a státust lehetlenné tegyék s ami a hadjárat valóságos célját képezte: hogy a katolikus alapok vagyonát lefoglalják.

A kormány betiltó sürgőnye volt a jeladás, hogy egyesek és a sajtó ismét megkezdjék féktelen támadásukat a státus ellen.

„Egy csudálatos és veszedelmes szervezet létezik Erdélyben“ — írta „Un stat in stat in Romania“ című cikkében az *Universul* —, mely anélkül, hogy törvényes alappal bírna, visszaél türelmességünkkel és a

¹ De Institutione Catholica: „Status Romano-Catholicus Transsylvaniens.“ De evolutione historico-juridica. De legalitate juxta leges dviles. De jure personalitatis. De canonica institutione. — Claudiopoli, 1932.

kormányok gyöngeségével; semmibe veszi az állam tekintélyét és valóságos állam az államban.

Az erdélyi katolikus státus nem függ a Vatikántól; szervezetét a konkordátum nem ismerte el; nem áll a pápa hatósága alatt s nincs jogi és törvényes alapja Romániában. Mégis, a kormányok bűnös és megmagyarázhatatlan nemtörődömsége folyton: működik; ingatlanok és tekintélyes alapok tulajdonosául tekinti magát, melyek jog szerint nem illetik meg és nem illették meg magyar uralom alatt sem. S ez még nem elég! Az utóbbi időben alkotmány és törvény ellenére régi magyar törvények, az *approbatae* és *compilatae* constitutiók alapján újra szervezi magát.

E szabályzat önkényesen és saját iniciatívájára megsemmisíti Románia uralkodójának patronátusi jogát s nem ismer el maga fölött hatalmat, sem a román államot, sem a Vatikánt, sem az állam vagy egyház bármiféle hatóságát.

Szóval: állam az államban.¹

„Tíz év óta” — írja egy másik, a *Curentul* — „ezerszer követelte a sajtó, a parlament, egyesek, hogy valahára oszlassa föl a kormány ezt az anakronisztikus intézményt, mely kihívása a mai állami rendnek. Ezerszer kértük és ezerszer ígérték, hogy föl fogják oszlatni a „státust”, melynek nincs jogi alapja: de mindé fogadkozások, mind e román érdekek és erdélyi kistvéreink egyhangú követelése ellenére a „státus” létezik, gyarapodik és kihívóan viseli magát.

Kezel tovább hatalmas ingatlanokat, — bár birtoklásukat csak zavaros csalásokkal próbálja igazolni.

Izgat tovább a jelenlegi román állami rend ellen — bár tevékenységében uzurpált alapok jövedelmére támaszkodik, melyekre rátette kezét anélkül, hogy törvényesen elismert jogi személyiség volna.

Meddig kell, hogy várjunk, hogy a Jorga-kormány cselekvésre határozza magát?!³

December folyamán titokzatos bűnügyi vizsgálat indult meg Kolozsvárt, amelynek keretében azonban senki sem akart nyilatkozni, hogy tulajdonképpen miért és ki ellen folyik az. Az ügyész megidézte — nem a státus elnökét vagy talán előadóját, akik tudnak a dolgokról, — hanem titkárát és könyvelőjét és a román ajtónálló tolmácsolása mellett faggatta és hallgatta ki őket a státus múltja, történeti jogai, Mária Terézia diplomája és hasonló fogas kérdések felől. Mikor Gyárfás Elemér, a státus világi elnöke megjelent az ügyész előtt és felvilágosítást követelt tőle, azzal tagadta azt meg tőle, hogy az „államtitok”. Annyira az volt, hogy mikor Gyárfás Elemér ugyanezzel a kérdéssel az igazságügyminiszterhez fordult, állítólag ő sem tudott semmit a titokról. Úgy látszik, erről is Ghibu tudott, aki cikkében közölte, hogy az ügyészség a „stat” ügyében befejezte a vizsgálatot és megállapította, hogy „csaló eszközökkel bitorol közalapokat, a közérdek szempontjából káros módon igazgatja s a román állammal szemben ellenséges propaganda céljára használja fel”. Ennek az alapján, tudja tovább Ghibu, az ügyészség 19.093. sz. alatt elkészítette a vádiratot — csak azt nem mondja, hogy ki ellen — és a „stat” kezében lévő egész vagyona a bűnügyi zárlat haladéktalan elrendelését kérte.

IDŐKÖZBEN EGY KÖNYV KERÜLT NAPVILÁGRA, melynek végzetes szerepe lett a státus elleni küzdelemben. Valami titokzatoság vette körül ezt a 450 oldalas könyvet, könyvesboltba nem került

¹ 1931 december 13.

² 1931 február 6.

s aki vágyott utána, nem jutott hozzá, csak a beavatottakhoz jutott el. A hírhedt Ghibu állította össze. Címe: „Egy anakronizmus és kihívás; az erdélyi római katolikus státus; jogi és történeti tanulmány.“ Címlapja szerint kiadja a „Vallás- és közoktatási minisztériumnak az erdélyi rom. kath. státus problémájának tanulmányozására kiküldött bizottsága“.¹ Tehát a kormány hivatalos kiadmánya s ennek megfelelően olyan dolgokról tud, amelyek addig valóban titkok voltak.

A könyv előszavából, illetve, mint Ghibu írja, az előszó helyét elfoglaló és a miniszterelnökhöz intézett jelentésből kiderül, Jorga 1931 április 30-án egy „Történeti-jogi Bizottságot“ küldött ki a státus problémájának tanulmányozása végett, hogy tegyen előterjesztést, micsoda intézkedések volnának teendők a konkordátum hatálybaléptetésével kapcsolatosan. A nagy titokban tartott bizottság magának Ghibunak elnöklete alatt a kolozsvári egyetem négy fakultásának egy-egy tanárából, a bukaresti egyetem egy jogásztanárából, a választásügyi minisztérium két tisztviselőjéből és jogtanácsosából állt. Ellenben nem volt senki tagja és a tárgyalások alatt nem hallgattak meg senkit az erdélyi katolikuság részéről.

A munka nyolc „könyvben“ tárgyalja a státus történetét és jogi helyzetét. Ezzel én nem foglalkozhatom, kibővített ismétlése ez annak a sok ferdítésnek, történeti hazugságnak, hamis beállításnak, melyet előző könyvében gyűjtött Ghibu össze s amelyet első cikkemben említettem. Egy kilencedik könyvben 31 dokumentumot közöl, melyek szerinte igazságát bizonyítják.

Érdekesebb mindennél a befejezés, mely a könyvet publikáló bizottság „konklúzióit“ közli.

Kiderül, hogy a bizottság rövid másfél hónap alatt, már júniusban befejezte munkálkodását és megalkotta „konklúzióit“, amelyek a következők:

„1918 december i-ig a magyar állam, anélkül hogy a státus jogi helyzetét és azt a jogát, hogy javak tulajdonosa lehetne, tisztázta volna, politikai tekintetből, provizóriusan és azzal a feltétellel, hogy a római katolikus egyház helyzetét egész Magyarország területén egységes törvény fogja szabályozni, túrte, hogy a státus a volt Catholica Commissio pénzalapjait kezelje. Az egységesítési törvény azonban sohasem jött létre.

1918 december 1 után a román állam sem ismerte el a státus jogi létezését, ami csak törvény útján történhetett volna, de ilyen törvény nem jött létre. A román állam, valószínűleg nem ismerve a valóságos helyzetet, bizonyos passzivitással túrte e szervezetet.“

„A romániai katolikus egyházak szervezetét“ — folytatják a konklúziók — „a konkordátum IX. szakasza szabja meg. E szakasz sem közvetve, sem közvetlenül nem emlékezik meg a státusról, melynek jogi személyiségét, sőt létezését sem ismeri el.

Miután a konkordátum nem említi a státust, ezt az állami és kánoni jog szerint nem ismert szervezetet, következik, hogy tényleges, de csak túrt léte meg kell hogy szűnjék.“

Mindezeket előrebocsátva, ebből a „konklúziók“ a következő konklúziókat vonják le:

„Tekintve, hogy a konkordátum „Status“ nevű szervezetet nem ismer, melynek jogi létezése nincs, tényleges jogosultságát pedig elvesztette;

¹ Onisifor Ghibu: Un anahronism și o sfidare: Statut romano-catolic ardelean. Studiu istoric-juridic. — Cluj, 1931.

tekintve, hogy azok az indokok, melyek a magyar kormányt arra indították, hogy e szervezetet tűrje, nem állanak fenn;

tekintve, hogy e szervezet veszedelmet képez a román államra nézve: a román állam joga, hogy ez anakronisztikus és veszedelmes intézkedésnek véget vessen.“

Ez pedig a „konklúziók“ szerint igen könnyű: miután a román állam Magyarország és a román király Magyarország apostoli királyának jogaiba lépett s miután a státusnak soha jogi személyisége nem volt, elég ha gyűléseit közigazgatási úton betiltja és a tulajdonául vindikált javakat birtokba veszi.

Mint látható, ezen az úton indult el Jorga novemberi sürgönyével.

A DOLOG AZTÁN TOVÁBB FEJLŐDÖTT: a sajtóból és a kormány hivatalaiból és Ghibu dolgozószobájából a parlamentbe került.

1931 december 21-én szó került a szenátusban Miron Christea pátriárka régensi penziójának megszüntetéséről s ez alkalmat egy erdélyi görög-keleti pap szenátor felhasználta, hogy reá támadjon a római katolikus egyházra és püspökére. „Mikor a gazdasági krízis.. — mondta — „kényszerít, hogy állásokat szüntessünk meg, hogy fizetéseket amputáljunk — eljött annak is az ideje, hogy férfiasán lépünk fel azok ellen, akik nem lojális polgárai az államnak s mégis minden jogcím nélkül latifundiumok tulajdonát követelik, mikor az uralkodó nemzetrészt a nyomorral küzködik...“

A következő év februárjában Laurentiu Oanea, besztercenaszódi görög katolikus szenátor, aki már a sajtóban is résztvett a státus elleni hadjáratban, interpellációt intézett a vallásügyi miniszterhez, Jorgához, a státus,—mint mondta—e „stat nelojal in statu nostru“ dolgában.

A hosszú beszéd Ghibu még hosszabb könyvének rövidített kivonata s minket ennek részletei sem érdekelhetnek. De pár rövid, összefoglaló megjegyzése élénk világot vet arra, hogy miképpen ítéli meg a románság még ma is az elmúlt idők és a mai jelennek magyar és román, római katolikus és görög katolikus és orthodox viszonyát.

Azt mondja Oanea, hogy ő nem fatalista, de ettől a katolikus státustól örökké félt, mert ez okozta múltban és jelenben a legtöbb kárt a románoknak, ez mérte a legnagyobb csapásokat a románságra.

Ott van elsősorban a görög katolikus egyház létrejötte, amely a katolikuság műve, amely széttörte a románság szellemi egységét. Ha ebből a román kultúrának Rómával való kapcsolata folytán származott is haszna, ezt saját balázsfalvi vezetőinek köszönheti. A nép a magyar bárók és grófok rabszolgája maradt.

A katolikus státus volt a XVI—XVIII. századokban a feudálpolitikai elem, mely rendszeresen és konokul megakadályozta a román népnek a magyar, székely és szász mellett negyedik nemzetül való elismerését, ami megakadályozta egyszersmind a román egyház bevett egyházzal való elismerését is, ami együttesen okozta a nép szolgaságban való maradását 1848-ig.

Erdély uniójától kezdve, 1867 óta, 1918-ig a státus volt minden elnyomás, minden intézkedés kezdeményezője, ami a románság ellen irányult.

1918 őszén, mikor minden felfordult Erdélyben és életet és vagyont faj és felekezeti különbség nélkül a román „nemzeti gárda“ védett, az első feljajdulás a magyar egység védelme érdekében a státus és püspöke részéről hangzott el.

Erdély úniója után a státus és vezetői azok, kik mindent elkövetnek, hogy a román államot a Szentszék és a nemzetközi fórumok előtt kompromittálják, benn az országban pedig a legengesztelhetlenebb propagandát folytatják az állam egysége ellen.

Az egyesülés tizenhárom éve alatt a státus a román kulturális intézmények fejlődésének legnagyobb akadálya volt.

Így beszélt Oanea órákon keresztül a státusról, mely szerinte „seb a román nép testén“; elbeszélte egy meghamisított múltat, megtagadta tőle létezésének jogosultságát, jogi személyiségét és követelte, hogy a kultuszminiszteri bizottság konklúziói értelmében fosszák meg vagyonától.

Oanea beszédére — a román parlamenti szabályok megengedik — először Gyárfás Elemér, a státus világi elnöke felelt s aki végigolvassa beszédét, láthatja, hogy mennyi gyűlöletet, hamisítást, bosszúállást képes egy román egy magyar intézmény ellen összehalmozni.

A kormány részéről Jorga válaszolt mint kultuszminiszter. Jellemző e beszéd Jorgára, arra a Jorgára, aki mindig, mindenütt, ugyanabban a beszédben kétféleképpen beszél: hirdet türelmességet és bejelenti az elnyomást, ma beszél megértésről, holnap durván sért. Még Gyárfás beszéde alatt, mikor Gyárfás a státus múltjáról beszélt, közbeszólt, hogy kár a múltat feszegetni. „Tudja, kérem“, — kérdezte — „hogya mi az én álláspontom a múltra nézve? Hogy ami a múltban történt, azt mindenki abból a természetes érzésből tette, amit a maga népe iránt táplál és azoknak az eszményeknek megfelelően, melyek az akkori szellemnek megfeleltek. Hagyjuk hát ezeket a dolgokat.“

Ha Jorga következetesen ezt a bölcsességet alkalmazta volna a jelenre is, akkor pár szóval megvédhette volna a státust Oanea és Ghibu rágalmaival szemben. De ahelyett, hogy elismerte volna, hogy a státus a jelenben úgy, mint a múltban hite és népe iránt táplált érzéseinek és eszményeinek megfelelően cselekszik, a román állam nevében és félremagyarázva a konkordátumot, megtagadta ő is a státus létjogosultságát és személyiségét. Az már csak a méltányosság látszatának lepléül szolgált, hogy bejelentette, hogy miután a státus kérdése állam és egy egyházi szervezet között vita tárgyát képezi, a Szentszékhez fog fordulni a kérdés rendezése végett.

A STATUS TRAGÉDIÁJA közeledett utolsó fejezetéhez. Még akkor, február folyamán Pop Valér igazságügyminiszter, akit a kormány a Szentszékkal folytatandó tárgyalással megbízott, közölte Gyárfás Elemérrel azokat a pontokat, melyeknek alapján a kormány a státus kérdését meg akarja oldani.

Szögeztessék le egy szervezeti szabályzatban, hogy a státus csupán tanácsadó (konzultatív) szerve az egyházmegyének.

Az elnevezés ne legyen „státus“.

A székhely ne legyen Kolozsvárt, hanem Gyulafehérvárt.

Úgy a státusgyűlés, mint az igazgatótanács tagjainak száma lényegesen szállíttassék le.

Az ügykezelés fölé fellebbezési és ellenőrzési szervként állíttassák oda a püspöki kar tanácsa, melyben vegyen részt mindkét rítus valamennyi püspöke, a bukaresti érsek elnökölte alatt.

Az alapok jövedelmének 40%-a évente adassék át a görög katolikusoknak, vagy engedtesse át részükre „némely házak“ (unele case) Kolozsvárt vagy másutt.

Vagyon ügyekben hozott határozatok terjesztessék föl jóváhagyás Végett a kultuszminiszterhez.¹

Ez természetesen elfogadhatatlan volt: a státus névben és lényegben való megsemmisítését jelentette. A státus vezetői visszatartották. Megindultak hát a tárgyalások, az egyezkedések és folytak a bukaresti érsek és a nuncius közvetítésével és támogatásával Bukarestben és Rómában, sok nehézséggel, sok küzdelemmel. A római tárgyalások alatt a román megbízottakat, még a toleránsnak ismert és katolikus gondolkozást! Pop Valér minisztert is az a törekvés vezette, hogy a státus tönkretételével a vagyonjogok megcsorbítva menjenek át egy új szervezetre, mely az autonómia teljes lefaragásával minél szorosabb állami ellenőrzés alá kerüljön s minden hatáskörtől megfosztva, tehetlenségre legyen kárthatva. Fájdalmasan konstatálták a tárgyalások folyamán a státus Rómában lévő képviselői, hogy az évek óta folyó hajsza a státus ellen rettenetes hatást gyakorolt még intelligens, de mindig sovinizmus felé hajló emberekre is.

Végre sok önmegtágadás után és sok áldozatot hozva, május 30-án létrejött egy olyan megállapodás, melyet, többet nem bírva elérni, a státus képviselői is el kellett hogy fogadjanak.

A megegyezés két részből áll: a szorosan vett egyezményből 10 pontban és a Szervezeti szabályzatból 21 szakaszban. Az egyezmény főbb intézkedései a következők:

A „státus“ átalakul „egyházmegyei tanácsá.“

A román állam elismeri a státus által eddig kezelt alapok egyházi jellegét, melyeket törvény előtt a katolikus egyház ordináriusa képvisel. Ezek az alapok tehát az egyházmegye tulajdonában maradnak és a telekkönyvben úgy tüntettetnek fel.

Az alapok feletti intézkedési jog a tanácsot illeti együtt az ordináriussal; a felügyeleti jog a kultuszminisztert és a bukaresti érseket.

Teljesen jelentéktelen az a megállapodás, hogy a kolozsvári román egyetem területén egy lakás szolgalmi jogáról lemond az egyház és az szabadon az egyetem tulajdonába megy át. Ellenben ha némiképpen fájdalmas is, de az erdélyi szellem toleráns megnyilatkozása az, hogy az egyház a Szentszék óhajára beleegyezik abba, hogy az egyetem mellett lévő piaristatemplomban minden vasár- és ünnepnapon görög katolikus mise is mondassék.

AZ EGYEZMÉNY TEHÁT LÉTREJÖTT RÓMÁBAN: mit szólnak hozzá Erdélyben és Bukarestben?

Ghibu és Oanea, az Universul és társai természetesen nem lehetnek megelégedve vele. Ghibu könyvében azt írta volt, hogy a státuskérdés megoldásától „magának a faji kisebbségek kérdésének megoldását várja“, vagy — tegyük hozzá — legalább is megoldását a státus még megmaradt vagyonjogi kérdéseinek. Mert a státus elleni harc célja minden gyűlölködésen túl az egyház vagyonának megszerzése

¹ A római egyezmény előzményeit, okmányait és Gyárfás Elemér jelentését közölte az „Erdélyi Tudósító“ 1932 szept. 1-i száma.

volt: az egyház még meglévő ingatlanaira és alapjaira akarta rátenni kezét az állam. „On prend l'argent pour favoriser la culture des vainqueurs.“ Egy nyílt levélben, melyet 1932 januárjában írt Oanea Ghica külügyminiszterhez, panaszkodik, hogy nem történik semmi a státus ellen; pedig „mi, görög katolikusok hatszor annyian vagyunk Erdélyben, mint a római katolikusok, tehát jogunk kell hogy legyen, hogy mi is részesüljünk abban a vagyonban, melyet az alapítók nemzeti-ségi különbség nélkül hagytak a katolikusok számára. Ha tehát nem sikerült elérni, hogy a státusvagyon átmenjen az állam, vagy a görög katolikus egyház kezébe, nem csoda, ha Ghibu Jorgát és Pop Valért Románia szuverénitása ellen elkövetett merénylettel vádolja s az Universul panaszol, hogy a kormány bűnös befolyások hatása alatt kötötte meg az egyezményt, lemondott olyan jogokról, melyek a békeszerződések alapján megilletik Romániát és az állam kárára intervenciót és ellenőrzési jogokat biztosított a Vatikánnak.

De az egyezmény csalódást okozott a római katolikusok körében is.

A „státus“, ez a csodálatos, évszázados erdélyi intézmény megszűnt. Talán inkább csak névben, mint lényegben; a többi erdélyi egyházak, a református, az unitárius, régen felhagytak ez elnevezéssel. De mégis megszűnt egy fogalom, egy nagy tradíció, amelyhez a magyar katolicizmus történetének egyik legragyogóbb és legmeghatóbb fejezete tapad. Csökkent a világi elem befolyásának súlya is, ami egyik lényege és sajátossága volt a státuskormányzatnak és növekedett idegen elemek, a román kormány és a bukaresti román érsek befolyása és ellenőrzése az egyházmegye életére.

1932 novemberében az egyházmegye képviselői már nem mint „státusgyűlés.., hanem mint „egyházmegyei tanács.. gyűltek Össze. „Roma locuta, causa finita“, kezdte beszédét Pál István az egyezmény ratifikációja tárgyában. A tanácsülés az egyezmény előadójának indítványára kimondta, hogy a szervezeti szabályzatban „nem látja az erdélyi katolikus önkormányzat százados jogait fenntartva s ezt mély fájdalommal örökíti meg“. A gyűlés pedig kimondotta:

„Az Apostoli Szentszék és Románia között létrejött egyezmény történelmi határkő Erdély katolikus közönségének hányatott életében. E határkőnél áhitatos megilletődéssel kell gondolni az elmúlt háromszáz esztendő minden dicsőségére és szenvedésére. Ez a háromszázéves múlt, mely a vallásért és kultúrájáért küzdő minden nemzetnek s az Apostoli Szentszéknek is állandó elismerését váltotta ki, biztosítéka lesz az új korszaknak. Ez az új korszak nem jelent egyúttal új utat is, mert Erdély katolikus közönségének nincs szüksége új utakra. Szent vallásához való mélyeséges ragaszkodás, az Apostoli Szentszékhez való hűség, anyanyelvének, faji kultúrájának forró szeretete, fáradhatatlan ápolása és védelmezése s természetesen őszinte törvénytisztelet lesznek azok az erények, melyeknek gyakorlásában szentegyházának és az országnak hasznára kíván lenni az elkövetkezendő új korszakban is.“

Ezzel a „státus“ megszűnt.

Igaza volt a gyűlés egyik felszólalójának: nem volt a státus ellen folytatott román támadásnak „az ellenséges gyűlöleten kívül semmi, de semmi alapja“.